

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Published by

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

**Haber
News**

Spring 2023 / 10-1

<https://doi.org/10.46868/atdd>

**«Kazakistan'ın Eski ve Modern Kültüründe Kurt ve Köpeğin
Rolünün Etnozooarkeolojik Araştırması» adlı temel araştırma projesi**

Tattigül Kartaeva*
ORCID: 0000-0001-6180-4107

Al-Farabi Kazak Millî Üniversitesi, Arkeoloji, Etnoloji ve Müzecilik Bölümü bilim adamlarının girişimiyle, «Kazakistan'ın Eski ve Modern Kültüründe Kurt ve Köpeğin Rolünün Etnozooarkeolojik Araştırması» adlı temel araştırma projesi 01.08.2022 - 31.12.2024 yılları aralığında yürütülmektedir. Proje, Kazakistan Cumhuriyeti Bilim ve Yüksek Öğretim Bakanlığı tarafından sipariş edilmiştir. Proje uygulayıcıları grubu etnograflar, zooarkeologlar, jeoarkeologlar ve zoologlardan oluşmaktadır. Etnozooarkeoloji, etnolojik, arkeolojik ve zoolojik araştırmaları birleştiren disiplinler arası bir bilim alanıdır. Bu proje, Kazakistan'ın temel bilimsel araştırmalarında bu yönde kullanılan ilk projedir.

Bu proje, Kazakistan'daki çok önemli bir konuyu etnozooarkeoloji açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Temel arkeozoolojik bilgiler, kurt/köpek kemikleri ile gömü analizlerinden, kaya resimleri, etnografik analizler ve genetik çalışmalardan elde edilebilir. Kazak ve Türk soylu halklarının Kök Börü'ye (Bozkurt) tapınmaları, Kök Börü'nün soyundan geldiklerine inanmaları,

* Prof. Dr., Proje Müdürü, Al-Farabi Kazak Millî Üniversitesi, Tarih Fakültesi, Arkeoloji, Etnoloji ve Müzecilik Bölümü - Almatı, Kazakistan, kartaeva07@gmail.com

paleoetnografik açıdan yeni bilgiler temelinde analiz edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kazak bozkırlarında Kazak köpeği tazı ve samur tazısının azalması son yıllarda halk arasında tartışılmakta ve bu durum hükümetin de dikkatini çekmiştir. 29 Aralık 2022'de Kazakistan Hükümeti Senatosu, Kazak köpek ırkı «tazı ve samur tazısı ırkının korunması ve çoğaltılmasına» ilişkin yasa tasarısını görüşmüş ve 3 Ocak 2023'te söz konusu yasayı resmen onaylamıştır.¹

Kazakistan'da yapılan arkeolojik kazılarda bulunan kurt heykelleri olan şamdanlar, kurt kafasının tasvir edildiği ritüel ve gündelik nesnelere kullanım alanı ve arkaik anlamı oldukça dikkat çekicidir. Son yıllarda, arkeolojik kazılar sırasında yerel arkeologlar «köpek mezarlarını» bulmuşlar ve kemiğin Kazak köpek ırkı tazıya ait olduğunu keşfetmişlerdir. Daha önce bilinmeyen «köpek adam» (kafa -köpek, vücut - insan), «kurt adam» (kafa kurt, vücut insan) görüntülerinin kayalar üzerinde tescil edilmesidir. Bu durum Türk soylu halkların kurt ve köpek totemine yönelik yeni paleoetnografik yaklaşımlara duyulan ihtiyacı gündeme getirmiştir. Saha etnografik çalışmaları, Kazak bozkırlarındaki «köpek ırkları» hakkındaki halk bilgisinin kapsamlı bir şekilde araştırması gerektiğini kanıtlamıştır.²

Son yıllarda, insanın yanında köpeğin de birlikte gömüldüğü mezarlıkların keşfi, köpeğin tarihi rolü hakkındaki bilgiyi genişletmiştir³ (Akımbek, Şagırbayev 2022).

¹Kazakistan Respublikasynyn keibir zannamalyk aktilerine kazaky it tukymdaryn saktau zhane osimin molaitu maseleleri boynsha ozgerister men tolyktyrular engizu turaly. QR 2023 zhylgy 3 kantardagy №185-VII Zany. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2300000185>; Senat tazy men tobet tukymyn kobeytu turaly zan kabyldady. 2022 zhylgy 29 zheltoksan. [https://www.inform.kz/kz/senat-tazy-men-tobet-tukymyn-kobeytu-turaly-zan-kabyldady_a4018090\(25.03.2023\)](https://www.inform.kz/kz/senat-tazy-men-tobet-tukymyn-kobeytu-turaly-zan-kabyldady_a4018090(25.03.2023)).

²Akhmet Toktabay, *Kazak tazysy*, Atamura, Almaty 2016; Tattigul, Kartai, *Boritanym*, Kazak universiteti, Almaty 2021.

³Akymbek, Eraly, Shagurbayev, Mambet, "Obriyad pogrebeniya sobaki u drevnego i srednevekovogo naselenija Kazahstana" (po materialam srednevekovogo gorodishha Koskudyk), *Turkic Studies Journal*, 2022, 4 (3), 17–43.

Projenin temel amacı, etnografik verileri, mezar ve yerleşim yerlerindeki arkeolojik kazılarda bulunan kurt ve köpek kemiklerinin kalıntılarını, uygulamalı dekoratif sanat eserlerindeki ve kaya resimlerindeki şekillerin yanı sıra 14C osteolojik ve genetik analizlerle desteklenen zooarkeolojik araştırmaları inceleyerek Kazakistan'ın Holosen ve geleneksel kültürlerinde insanların, kurtların ve köpeklerin karşılıklı ilişkilerinin incelenmesidir.

Proje bilim adamları şimdilerde aşağıdaki görevleri yerine getirmektedir:

Kurtlar, köpekler ve ilgili yerleşimler ve kabilelerle ilgili arkeolojik ve etnografik verilerin bir veritabanının oluşturulması. O, 4 veri tabanından oluşacaktır: a - gömülü kurt ve köpek kemikleri (yerleşim duraklarında, yerleşim yerlerinde, mezarlıklarda); b - uygulanan nesnelere (taş, ahşap, metal, kemik, kil, tekstil malzemesi) sanatsal görüntüler; c - Kazakistan'ın petroglif anıtlarındaki kaya sanatı resimler; d - tarihsel ve etnografik kayıtlar (veriler, istatistiksel veriler). Oluşturulan bu veritabanlarının tematik niceliksel ve karşılaştırmalı analizlerini geliştirmeye yönelik coğrafi konum, kronolojiyle ilgili çalışmalar devam etmektedir:

Kurtlar ve köpeklerle ilgili kültürel ve antropolojik özellikler: Eski kalıntılar, kutsal kültürler ve inanç sistemleri, etnolinguistik veriler, geleneksel kurt avlama yöntemleri, kurt derilerinin işlenmesi, tazı ve samur tazılarının avlanma ve hayvan gütmeye eğitimi; etno-tıpta kurt ve Kazak köpek ırklarının kullanımı, onların insan sağlığı üzerindeki etkilerinin kanıtı. Etnotıpta kurt ve köpeğin vücut parçalarının kullanımı, Kazak halkı tarafından geleneksel halk eğitiminde atalarından miras alınmıştır. Saha etnografik araştırması sonucunda yeni bir etnomedikal veri tabanı derlenmiştir.

Arkeolojik saha araştırmaları, Sırderya Nehri vadisindeki en büyük köpek mezarlarının bulunduğu yerlerle, Çu ve İli ile Tarbagatay dağlarıyla güney ve kuzeyin farklı iklimsel ve kültürel etkilerine maruz kalan zengin petroglif arşivleriyle ilgili olacaktır. 2022 yılında araştırma ekibi üyeleri Çu-İli nehirlerinin vadisinde yer alan Espe ve Akkaynar vadilerinde çalışarak buradaki kaya

geçitlerinde kurt, köpek ve kurt-adam (kurt başlı, insan gövdeli efsanevi figür), köpek-adam (köpek başlı, insan şeklindeki efsanevi görüntünün) videolarını kaydedip belgelediler. Etnografik ve zoolojik saha araştırmaları, Kazak halkının ve bozkırların karakteristik özellikleri olan bilgi, tür ve değerlerinin iyi korunduğu iki bölgede yürütülmektedir, yani Sırderya bölgesi ve Altay Dağları vadisi'nde. Günümüzde, Kazak topraklarındaki Sırderya ve Aral bölgesi, Mangistau ve Almatı bölgelerinde avlanma gelenekleri (kurtlar, tazılar ve samur tazısıyla ilgili) üzerine çalışmalar sürdürülmektedir. Zooarkeolojik çalışmalar aşağıdaki alanlarda devam etmektedir: a - Kurtların ve köpeklerin DNA'sını analiz etmek için numune almak ve toplamak; b - Kazakistan'daki Bozkurt türleri (Avrasya, Hazar) ve köpekler de dahil olmak üzere günümüzdeki kurtların ve köpeklerin osteolojik ve genetik analizi; c - Seçilmiş arkeolojik alanlardaki kurt ve köpek kemiklerinin osteolojik analizleri. Proje uygulayıcılarından oluşan etnografik ekip, şu anda nesli tükenmiş veya nesli tükenmekte olan geleneksel avcılıkta kurt avlamanın eski yöntemlerini araştırmaktadır. Ayrıca, türbe duvarlarında ve mezar taşlarının yüzeylerinde kurt/köpek ile ilgili yerli semboller ve nitelikler sisteminin tescili ve bilimsel olarak işlenmesi ile bağlantılı olarak etnoarkeolojik araştırmalar da yürütülmektedir.

Araştırma, tarihsel-etnografik, zooarkeolojik, etno-folklorik yöntemler kullanılarak disiplinler arası bir şekilde yürütülmektedir. Söz konusu projeye dair bu bilgilendirme yazısının uluslararası ve interdisipliner bir yayın kuruluşu olan *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*'nde yer alması tarafımızdan uygun görülmüştür. Bu önemli çalışmalarda ulaşılabilecek bilimsel bulgulara ve ulaşılan tespitlere süreç içerisinde yine *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*'nde yer verilecektir.

Kaynaklar

[https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2300000185\(25.03.2023\)](https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2300000185(25.03.2023)).

[https://www.inform.kz/kz/senat-tazy-men-tobet-tukymyn-kobeytu-turaly-zan-kabyldady_a4018090\(25.03.2023\)](https://www.inform.kz/kz/senat-tazy-men-tobet-tukymyn-kobeytu-turaly-zan-kabyldady_a4018090(25.03.2023)).

TOKTABAY, A., *Kazak tazysy*, Atamura, Almaty 2016.

KARTAI, T., *Boritany*, Kazak universiteti, Almaty 2021.

ERALY, A.- SHAGURBAYEV, M., ‘‘Obriyad pogrebeniya sobaki u drevnego i srednevekovogo naselenija Kazahstana’’ (po materialam srednevekovogo gorodishha Koskudyk), *Turkic Studies Journal*, 2022, 4 (3), 17–43.